

Для більшості ведмедів багатьох регіонів літньо-осінній період характеризується заміною у харчуванні трав'яної рослинності на нажировувальний корм – ягоди брусниці, горобини, букового насіння тощо. Продовжується і харчування чорницею, якщо ягоди не опадають. Майже повсюдно є також окремі особини, які продовжують харчуватися травою. Спостереження за ведмедями у нажировувальний період на полях, засіяних вівсом, показують, що щорічно окремі особини, що з'являються поблизу вівсяних полів чи проживають у безпосередній близькості від них, вівсом не харчуються.

Уся енергія ведмедів у нажировувальний період спрямована на споживання якомога більшої кількості корму найбільшої калорійності. У перервах між основними годівлями хижаки інтенсивно розшукують мишей, знову, як і навесні, починають руйнувати мурашники, а звірі, котрі мають досвід полювання на ратичних, намагаються вполювати велику тварину. Цей період є критичним у річному циклі життя ведмедя рудого, тому що саме він визначає не тільки можливості переживання звіром безкормного зимового періоду, але і благополуччя потомства, яке народжується в барлозі, переживання у стані активності голодного весняного періоду і готовність самців до періоду гону.

У неврожайні роки звірі в цей період починають мігрувати у пошуках корму, причому міграції тривають до настання зими. Окремі ведмеді бродять і узимку, поки не загинуть від нестачі корму або від рук бракон'єра. В такі роки харчова поведінка ведмедів значно змінюється, часто реєструють випадки канібалізму. Бродять лісом переважно великі самці, а самиці з ведмежатами і молодими звірами залишаються звичайно на місцях.

Масові міграції ведмедів починаються у неврожайні роки туди, де є букове насіння та інший корм. Цей вид харчування легкодоступний і він змінює поведінку ведмедів. Самиці, що мають ведмежат, не здійснюють тривалих переходів, міграційна поведінка таких самок пригнічується материнським інстинктом. Саме ці категорії звірів у роки, неврожайні на основні види нажировувального корму, залишаються на місцях. Вони не витрачають енергії на переміщення, інтенсивно харчуються будь-якою доступною їжею, і в більшості випадків їм вдається запаситися жиром для зимівлі, хоча трапляються випадки загибелі цих тварин у барлогах.

Таким чином, у роки зменшення чисельності ведмедя, через відсутність основних видів кормів залишається лише частина популяції, яка і є основним поголів'ям, що забезпечує її подальше відтворення.

Осінній (голодний) період характеризується для високогірної зони Карпат зменшенням наявності основних кормів. З початком перших снігопадів спостерігається перехід звірів у зимові стації, зниження рухової активності і припинення харчування перед заляганням у сплячку. Цей період триває близько місяця, протягом якого ведмеді перебувають на невеликій території і багато лежать. Іноді можна спостерігати погризи ведмедями кори горобини та ліщини, і дуже рідко сонний звір, котрий зажирів, з'їсть засохлу ягоду чи пучок хвої. Припиняється дефекація. Останні фекалії мають дуже тверду консистенцію, іноді на них можна бачити сліди крові. Якщо у цей період ведмеде ніхто не потривожить, він у цьому ж місці і залягає у барліг.

Сезонні періоди у харчуванні ведмедя рудого визначаються не тільки можливістю використання ним різних, зазвичай рослинних, кормів, але і тісно пов'язані зі статтю, віком і розмірами окремих особин популяції. Ведмідь, який веде самотній і поодинокі-сімейний спосіб життя, переміщується територією, заселеною іншими ведмедями у терміни, найбільш оптимальні для найкращого збереження життєздатності виду у конкретному регіоні. При цьому цикли переживання умовно-голодного періоду і різні форми поведінки взаємозалежні із забезпеченістю конкретного регіону визначеними кормами і особливостями їх вживання. Харчові адаптації в остаточному підсумку визначають виживання цього виду в біоценозах, де немає можливості регулярно харчування його як хижака тваринними кормами.

Гром Н.Н., Кабаль В.Ю., Шутко С.О. Пищевой рацион медведя рыжего в горных условиях Карпат

Приведены результаты изучения пищевого рациона медведя рыжего в высокогорных лесах Закарпатья на Раховщине. Обстоятельно описаны особенности питания медведя растительностью в относительно бедной на кормы зоне в весенне-летний, летний, летне-осенний нажировочный периоды. Обращено внимание на пищевую выборочность как важный экологический механизм снижения пищевой внутривидовой конкуренции, а пищевая адаптация определяет выживание медведя рыжего в биогеоценозе, где нет возможности питания его как хищника животными кормами.

Ключевые слова: пищевой рацион, растительная еда, пищевая выборочность, нажировочный корм, берлога, зимний сон, лежанка, урожайные на ягоды участки – "жир", каловый сгусток – "пробка".

Grom M.M., Kabal' V.Yu., Shutko S.O. A food ration of bear red in the mountain conditions of Carpathians

The results of study of food ration of bear red in the alpine forests Zakarpattya on Rakhiv Region are resulted. The features of feed of bear are thoroughly described by a vegetation in relatively the poor on sterna area in a spring-summer, summer, summer-autumn and fating periods. Appeal attention on food selectivity as an ecological mechanism of decline of food inwardly specific competition is important, and food adaptation determines the survival of bear red in geobiocenosis, where possibility of feed of him is not as a predator by animal sterna.

Keywords: food ration, vegetable meal, food selectivity, fat forage, winter sleep, lying, productive on berries areas – "fat", an excrement clot – "cork".

УДК 634.017

Ст. викл. В.А. Вітенко¹, канд. біол. наук; доц. Г.І. Музика¹,
канд. біол. наук; інж.-дослідник Л.І. Марно²

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН АГРОБІОСТАНЦІЇ УМАНСЬКОГО ДПУ ІМ. П.Г. ТИЧИНИ

Проведено інвентаризацію деревних рослин. Встановлено їх таксономічний склад, біометричні показники. Рекомендовано провести реконструкцію деревних насаджень.

Ключові слова: інвентаризація деревних рослин, таксономічний склад, висота, діаметр стовбура, проекція крони.

¹ Уманський Національний університет садівництва;

² НДП "Софіївка" НДІ НАН України

Вступ. Відповідно до вимог Положення про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 р., № 391, та з метою охорони і збереження зелених насаджень у містах та інших населених пунктах, їх утримання у здоровому, упорядкованому стані, створення бази даних для розроблення програм будівництва, відновлення та експлуатації об'єктів зеленого господарства, Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України від 24 грудня 2001 р. за № 226 затвердив Інструкцію з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах та селищах міського типу України [1].

Мета роботи. Проведення інвентаризації деревних насаджень на території агробіостанції Уманського державного педагогічного університету ім. П.Г. Тичини.

Методи і методики. Під час проведення інвентаризації користувались загальноприйнятими методами.

Об'єктами дослідження були деревні рослини, які зростають на території агробіостанції Уманського ДПУ ім. П.Г. Тичини.

Результати дослідження. Агробіостанція Уманського ДПУ ім. П.Г. Тичини розташована на ділянці площею 12,4 га в західній частині міста Умані Черкаської області неподалік від с. Городецьке. Головними функціями агробіостанції є: організація та проведення навчально-практичних занять для студентів університету; додаткове забезпечення їдальні університету продуктами харчування.

На території агробіостанції на цей час зростають цінні декоративні деревні рослини, які представлені багатьма родинами з Північної Америки, Середньої Азії та інших кліматичних зон. Тому для подальшого збереження, реконструкції деревних насаджень та озеленення її території у 2011 р. проведено інвентаризацію насаджень згідно з Інструкцією з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах та селищах міського типу України, яка передбачає проведення інвентаризації раз на п'ять років з урахуванням таких показників деревних рослин: висоти; діаметра стовбура; діаметра крони (захід-схід → північ-південь ↑).

Дані результатів наших досліджень з інвентаризації деревних рослин, що зростають на території агробіостанції, наведено в табл.

Табл. Результати інвентаризації деревних рослин агробіостанції Уманського ДПУ ім. П.Г. Тичини станом на 12.08.2011 р.

№ з/п	Українська назва рослини	Латинська назва рослини	Біометричні показники деревних рослин			Примітки
			висота рослини, м	діаметр стовбура, см	проекція крони, м (захід-схід → північ-південь ↑)	
1	2	3	4	5	6	7
1	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	7	22	2,0×2,0	–
2-3	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	6; 5	8; 5	2,0×1,0	–
4-7	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	6; 5	11; 10	1,5×1,0	–

1	2	3	4	5	6	7
8-10	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	7; 6	12; 10	1,5×1,0	крона однобока
11-14	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	4; 3	7; 5	1,0×1,0	–
15	Слива Писсарді	<i>Prunus pissardii</i> Carr.	3	7	1,5×1,0	–
16	Горіх чорний	<i>Juglans nigra</i> L.	19	60	8×6	–
17-19	Ялина колюча 'Блакитна'	<i>Picea pungens</i> 'Glauca'	5; 4	11; 10	1,5×1,0	рядова посадка
28-30	Береза пухнаста	<i>Betula rubescens</i> Ehrh.	12; 11	25; 22	8,0×3,5	–
31-33	Туя західна 'Рівновершинна'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Fastigiata'	7	20; 15; 12	1,0×1,0	–
34	Вишня пташина (черешня)	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	3	5	2,0×1,5	–
35	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	2,5	12	1,5×1,5	–
36	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	9	60; 58	5,0×5,0	багатостовбурна
37	Яблуня домашня	<i>Malus domestica</i> Borkh.	6	40	5,0×4,0	–
38	Туя західна 'Жовта'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Lutea'	3	7	2,0×1,0	однобока
39	Кипарисовик Лавсона ф. вересковидна	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> f. <i>ericoides</i> Veitch.	5	11-10	2,0×1,5	–
40-41	Туя західна 'Золотистокінчикова'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Aureo-spicata'	7; 6	20-19	2,0×1,0	–
47	Туя велетенська	<i>Thuja plicata</i> D. Don	4	7	1,5×1,5	–
48	Туя велетенська 'Зебріна'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Zebrine'	4	10; 9	3,0×2,0	–
49-51	Туя західна 'Жовта'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Lutea'	7; 6	12; 10	3,0×2,0	2 шт. обгоріли
52	Горіх Манчжурський	<i>Juglans mandshurica</i> Max.	11	32	5,0×4,0	–
53-56	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	8; 7	17; 15	1,5×1,0	густі посадки
57	Ялівець віргінський	<i>Juniperus virginiana</i> L.	4,5	10	2,0×1,5	–
58-60	Граб звичайний	<i>Carpinus betulus</i> L.	7; 6	15; 12; 10	3,0×3,0	формовка кущем
61	В'яз гладкий	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	7	–	–	–
62-64	Сосна звичайна	<i>Pinus sylvestris</i> L.	4	12; 10	1,5×1,5	–
65-69	В'яз гладкий	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	7	11; 10	2,0×2,0	–
70	Шовковиця біла	<i>Morus alba</i> L.	6	12; 10; 8	5,0×5,0	багатостовбурна
71	Горіх Зібольдів	<i>Juglans sieboldiana</i> Maxim	6	10	2,5×1,5	–
72-74	Глід одностовпчастий	<i>Grataegus monogyna</i> Jacq.	5; 4	14; 12; 10	1,5×1,0; 1,0×1,0	–
75	Черемха звичайна	<i>Padus racemosa</i> (Zam.) Gilib.	8	10; 9; 8	4,0×3,0	багатостовбурна
76-87	Сумах пухнастий	<i>Rhus typhina</i> L.	7; 6; 5	10; 7; 6	1,5×1,0; 1,0×1,0	–
88	Клен-явір	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	7	12	2,0×2,0	–
89	Клен гостролистий	<i>Acer platanoides</i> L.	6	10	2,0×1,5	–
90	Клен цукристий	<i>Acer saccharum</i> Marsh.	10	12	4,0×2,5	–
91	Клен Гіннала	<i>Acer ginnala</i> Maxim.	6	8; 6; 5	4,0×3,5	формовка кущ.
92	Ясен звичайний	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	12; 10	15; 19	3,0×2,0	два стовбури

1	2	3	4	5	6	7
93	Бук лісовий 'Пурпурилистий'	<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropunicea'	5	11	1,5×1,5	–
94	Бук лісовий	<i>Fagus sylvatica</i> L.	7	11	2,0×2,0	–
95	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	1,5	–	0,5×0,5	–
96-97	Туя західна 'Пірамідална'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Pyramidalis'	1,5	–	0,25×0,25	–
98	Туя західна 'Золотистокінчикова'	<i>Thuja occidentalis</i> 'Aureo-spicata'	1,5	–	0,5×0,5	–
99	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	1,0	–	0,5×0,5	–
100-106	Гіркокаштан звичайний	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	12; 11	29; 27; 25	5,0×4,0; 4,0×3,0	–
107-108	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	1,5	4; 3	0,5×0,5	–
109	Шовковиця біла	<i>Morus alba</i> L.	10	25	5,0×4,0	–
110	Клен гостролистий	<i>Acer platanoides</i> L.	11	45	10,0×10,0	–
111-112	Липа серцелиста	<i>Tilia cordata</i> Mill.	11; 10	40; 35	6,0×5,0; 5,0×4,0	–
113	Липа європейська	<i>Tilia europaea</i> L.	10	37	5,0×4,0	–
114	Липа пухнаста	<i>Tilia tomentosa</i> Moench.	11	35	5,0×5,0	–
115	Вишня пташина (черешня)	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	5	10	3,0×2,0	–
116	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	17	45	6,0×5,0	–
117	Ялина гібридна	<i>Picea hybrida</i> L.	16	30	3,0×2,0	–
118	Шовковиця біла	<i>Morus alba</i> L.	5	28	2,0×2,0	зломано верх
119	Горіх Манчжурський	<i>Juglans mandshurica</i> Max.	19	40	11,0×10,0	–
120	Катальпа бігно- нієвидна	<i>Catalpa bignonioides</i> Walt.	2,0	–	0,5×0,5	–
121	Церціс канадський	<i>Cercis canadensis</i> L.	1,5	–	0,5×0,5	пересадити
122	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	20	62	7,0×5,0	–
123	Черемха пізня	<i>Padus serotina</i> (Ehrh.) Agardh.	5	11	2,5×1,5	–
124	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	16	25	4,0×3,0	–
125	Псевдотсуга Мензіса	<i>Pseudotsuga menziesii</i> Franko	19	30	4,0×4,0	–
126	Шовковиця біла 'Великолиста'	<i>Morus alba</i> 'Macrophylla'	2	5	1,5×1,5	–
127	Шовковиця біла	<i>Morus alba</i> L.	1,5	4	1,5×1,5	–
128-135	Ялина звичайна	<i>Picea abies</i> L.	19; 18	29; 25; 23	4,0×4,0; 4,0×3,0	–
136	Вишня пташина (черешня)	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	3,5	8	2,0×1,5	–
137-144	Горіх грецький	<i>Juglans regia</i> L.	12; 11	30; 26; 22	8,0×6,0 7,0×6,0	–
145-157	Ліщина ведмежа	<i>Corylus colurna</i> L.	7; 6; 5	15; 12; 10	4,0×3,0; 3,0×3,0	–

Як видно з табл., колекція деревних рослин агробіостанції Уманського педагогічного університету представлена 42 таксонами, серед яких найбільш цінними є: ялина колюча 'Блакитна' (*Picea pungens* 'Glausa'), береза пухнаста (*Betula rubescens* Ehrh.), туя західна 'Рівновершинна' (*Thuja occidentalis* 'Fastigiata'), туя західна 'Жовта' (*Thuja occidentalis* 'Lutea'), Кіпарисовик Лавсона ф.

вересковидна (*Chamaecyparis lawsoniana* f. *ericoides* Veitch.), туя західна 'Золотистокінчикова' (*Thuja occidentalis* 'Aureo-spicata'), туя велетенська 'Зебріна' (*Thuja plicata* D. Don), туя західна 'Пірамідална' (*Thuja occidentalis* 'Pyramidalis'), ялина гібридна (*Picea hybrida* L.), катальпа бігнонієвидна (*Catalpa bignonioides* Walt.), церціс канадський (*Cercis canadensis* L.), Псевдотсуга Мензіса (*Pseudotsuga menziesii* Franko), шовковиця біла 'Великолиста' (*Morus alba* 'Macrophylla'), бук лісовий 'Пурпурилистий' (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea').

За лікарськими властивостями на найбільшу увагу заслуговують: гіркокаштан звичайний (*Aesculus hippocastanum* L.), шовковиця біла (*Morus alba* L.). Серед деревних рослин агробіостанції є такі, які поєднують цінні декоративні та харчові властивості: горіх грецький (*Juglans regia* L.), ліщина ведмежа (*Corylus colurna* L.), шовковиця біла (*Morus alba* L.). За результатами виконаних біометричних вимірів інвентаризованих деревних рослин, можна робити висновки про успішність їх росту та розвитку на цій території.

Висновки: 1. Встановлено, що колекція деревних рослин агробіостанції представлена 42 таксонами, серед яких є цінні декоративні, лікарські та плодові рослини. 2. Стан деревних насаджень потребує реконструкції.

Література

1. Інвентаризація зелених насаджень в Україні. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.epl.org.ua/pravo/dostup-do-pravosuddja/konsultacii/zeleni-nasadzhennja/inventarizacija-zelenikh-nasadzhen/>.

Витенко В.А., Музыка Г.И., Марно Л.И. Инвентаризация древесных растений агробиостанции Уманского ГПУ им. П.Г. Тычины

Проведена инвентаризация древесных насаждений. Установлен их таксономический состав, биометрические показатели. Рекомендовано проведение реконструкции древесных насаждений.

Ключевые слова: инвентаризация древесных растений, таксономический состав, высота, диаметр ствола, проекция кроны.

Vitenko V.A., Muzyka G.I., Marno L.I. Inventory of woody plants on Uman State Pedagogical P.G. Tychna University Agrobiostation

The woody plantations are inventoried. Their taxonomic composition is established, biometric instrumentation. The reconstruction of the woody plantations has been recommended.

Keywords: inventory of woody plants, taxonomic composition, height, stoc diameter, crown projection.

УДК 630*[232.1+165.52]

Здобувач В.М. Гудима¹ – Український
НДІГЛ ім. П.С. Пастернака

СТАЦІОНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КУЛЬТУР ЯЛИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ У ГІРСЬКИХ МАСИВАХ ГОРГАНСЬКОГО ВИСОКОГІР'Я

Встановлено залежність біометричних показників географічних культур ялини європейської в умовах Скибових Горган від географічного походження насіння.

¹ Наук. керівник: проф. В.І. Парпан, д-р біол. наук